

dziestu tytułach prasowych z różnych krajów. Warsztat i doświadczenie badawcze Autora okazały się niezmiernie przydatne w analizie tak licznego materiału.

W prezentowanej pracy Autor zrealizował również wszystkie stawiane sobie cele. Obiektywizm i rzetelność Wojciecha Sokoła sprawiają, że prezentowana książka może spełniać dwie funkcje: ciekawej pozycji dla zainteresowanych tematyką systemów wyborczych czytelników jak i podręcznika akademickiego.

Katarzyna Kącka

Janusz Sztumski (red.), *Pokolenie wygranych? Ciąg dalszy badań nad sytuacją dzieci i młodzieży w procesie transformacji*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2007, ss. 274.

Praca zawiera trzynaście autorskich tekstów poświęconych problemom społecznym, pozostającym na styku z tzw. „kwestiami dziecięcymi”. Obejmuje zróżnicowane metodologicznie prezentacje badań, analizy i rozważania dotyczące głównych obszarów ryzyka marginalizacji ludzi młodych w Polsce w okresie przemian systemowych. Czytelnik znajdzie w niej materiały na temat wykluczenia społecznego oraz marginalizacji, bezdomności (A. Przymeński), żebractwa i biedy przedstawicieli najmłodszej generacji (J. Sztumski, K. Król, M. Wolska, W. Walkowska), na temat ich niepełnosprawności (M. Satoła, J. Soworka), barier w dostępie do wiedzy i edukacji (A. Lipski) i wreszcie na temat przemocy w rodzinie oraz przejawów dysfunkcji podstawowych środowisk wycho-

wawczych (E. Wiszczun, M. Kletke-Milejska, Z. Hrebenda, J. Lustig, B. Zasepa).

Zgodnie z podtytułem pracy i zapowiedzią Redaktora, zaprezentowaną we *Wstępie*, publikacja stanowi pokłosie badań, systematycznie prowadzonych od kilkunastu lat przez polityków społecznych związanych ze środowiskiem naukowym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach¹.

Cykliczność badań przedmiotowych prowadzonych przez autorów upoważnia ich do formułowania ocen na temat niewielkiej skuteczności przynajmniej dwóch polityk szczegółowych: rodzinnej i edukacyjnej, prowadzonych do roku 2003, czyli w okresie transformacyjnym, ale poprzedzającym wejście Polski w struktury Unii Europejskiej. Należy mieć nadzieję, że badania nadal będą przez zespół kontynuowane, bowiem analizowane kwestie ustawicznie ewoluują, a wyraźnej zmianie uległy już po roku 2004, czyli po zakończeniu drugiego etapu poszukiwań naukowych autorów tekstów. Wystarczy tu wymienić choćby takie jak: udział dzieci i młodzieży, w wieku 0–17 lat, w ogólnej strukturze społecznej w latach 2002–2007 spadł z 27,6% do 20,6%, a liczba zarejestrowanych bezrobotnych w wieku 24 lat i mniej w latach 2000–2005 zmniejszyła się o blisko 200 tys. osób². Rozbudowany sy-

¹ Pierwszy etap badań zakończono publikacjami zawartymi w pracy *Dzieci i młodzież w procesie transformacji społeczno-gospodarczej i politycznej Polski*, wydanej pod redakcją Janusza Sztumskiego w 2001 roku przez Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² W latach 1995–2005 liczba zarejestrowanych bezrobotnych w Polsce w wieku 24 lat i mniej spadła

stem pomocy społecznej, skutecznie wspieranej przez samorządy, organizacje pozarządowe i środki z funduszy unijnych (powiatowe centra pomocy rodzinie, ośrodki interwencji kryzysowej, centra profilaktyki i edukacji, świetlice środowiskowe, kluby młodzieżowe, ośrodki wsparcia dziennego, kluby integracji społecznej, rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka, zasiłki, pożyczki, finansowanie edukacji osób niepełnosprawnych itp.) stosunkowo szybko i skutecznie zmieniają tzw. „wizerunek polskiej biedy”. Dzieci pozostają pod szczególną opieką profesjonalnych służb społecznych, instytucji, organizacji, Kościoła, samorządów lokalnych. Nie muszą ani zebrać, ani pracować, a jeśli nadal takie zjawiska występują – to nie wina ani państwa, ani społeczeństwa, ale rodziców, opiekunów, wychowawców, złych wpływów środowiskowych, patologii – eliminacji których wcale nie sprzyja, utrzymywany nadal, bogaty strumień transferów socjalnych do środowisk szczególnego ryzyka. Ustawicznym zmianom ulegają zarówno wskaźniki statystyczne, jak i preferencje życiowe Polaków. Większość ludzi młodych uczęszcza do szkół różnego typu, zdobywa zawód, zdając sobie sprawę, że skuteczne poszukiwanie tzw. „dobrej pracy” musi być poprzedzone „zainwestowaniem w siebie i swój rozwój”. O ile zatem analizy porów-

nawcze prowadzone w dwóch kategoriach społecznych (dzieci i młodzieży) w I i II dekadzie polskich przemian nie ujawniły znaczących zmian w tym zakresie – to z całym prawdopodobieństwem można zakładać, że ich konsekwentna kontynuacja w latach następnych dostarczy zarówno pedagogom, socjologom, jak i kreatorom życia społecznego szereg ciekawych i ważkich informacji o skutkach integracji europejskiej i sprawdzających się w praktyce próbach przeciwdziałania sytuacjom kryzysowym, stanowiącym zagrożenie dla najmłodszych członków społeczeństwa.

Konwencja pracy zbiorowej utrzymana jest w tonie kontestacji działań podejmowanych w kraju po 1989 roku na rzecz poprawy warunków życia, równego startu życiowego i szans młodzieży. Już opatrzenie tytułu pracy znakiem zapytania *Pokolenie wygranych?* sugeruje, że w prezentowanych tekstach autorzy bardziej skłaniają się do udowodnienia tezy o pokoleniu młodych przegranych, niż do potwierdzenia medialnych przekazów o „skazanych na sukces” (s.7) w nowych realiach społeczno-gospodarczych. Warto jednak zwrócić uwagę na fakt, że autorzy prezentowanych w książce badań świadomie ograniczyli obszar swych poszukiwań do kręgu środowisk ludzi ubogich, jak pisze Redaktor tomu „utrzymujących się na poziomie minimum socjalnego i poniżej tego minimum lub zagrożonych ubóstwem”, co w zasadzie z góry uzasadnia przyjętą tezę o ryzyku wykluczenia społecznego. Nie można jednak zapominać, że zmieniające się wskaźniki demograficzne i parametry rozwoju społeczno-gospodarczego ustawicznie modyfikują zarówno sy-

z 909 tys. do 625,1 tys. Źródła zmian tkwią zarówno w zmianach demograficznych, w rosnącym zainteresowaniu migracją zarobkową ludzi młodych, jak i w coraz bardziej widocznych tendencjach przedstawicieli wszystkich grup społecznych do kształcenia się do 24 roku życia. Por. *Rocznik Statystyczny RP*, GUS, Warszawa 2006, s. 196, 251.

stem wsparcia społecznego, jak i wzmacniania kapitału ludzkiego, w tym także potencjału ludzi młodych. Zatem wszelkie analizy oraz rekomendacje ukierunkowane na likwidowanie enklaw biedy dziedziczonej nie mogą ograniczać się wyłącznie do postulatów o potrzebie zwiększenia nakładów finansowych na kompensowanie zdiagnozowanych deficytów lecz na szukanie skutecznych sposobów usamodzielniania się rodzin, kształtowania odpowiedzialności rodzicielskiej i świadomości wychowawczej. Takich analiz w pracy zabrakło, co nie obniża wprawdzie jej wartości, ale skłania do zachęty kontynuacji podjętych działań eksploracyjnych. Należy zgodzić się z tezą, że „dzieci i młodzież należą do tych kategorii społecznych, które są zawsze szczególnie doświadczane przez wszelkie zawirowania społeczno-gospodarcze” (s. 8). Nie podlega też dyskusji założenie zespołu autorskiego, iż zaniedbań w sferze zapewniania tej grupie wiekowej odpowiednich warunków życia, rozwoju i edukacji nie da się ani odkładać na przyszłość, ani też po latach skutecznie kompensować, bowiem okres dzieciństwa i młodości rzutuje na całe życie: na stan zdrowia, predyspozycje, na aspiracje, zachowania, priorytety, na status społeczny i zawodowy – a w konsekwencji i na jakość życia następnym pokoleń ludzi młodych. Miarą kultury współczesnych społeczeństw jest poziom bezpieczeństwa gwarantowanego najsłabszym – przede wszystkim dzieciom i młodzieży, jako że są to kategorie społeczne pozbawione wszelkich instrumentów skutecznego dochodzenia swych praw. Zorganizowany system społecznego przeciwdziałania marginalizacji społecznej,

dysfunkcjom i patologiom zachowań populacji najmłodszych członków społeczeństwa to niezmiernie ważne wyzwanie, jakie realia wolnorynkowe postawiły przed kreaturami życia społecznego. Dlatego też każdą próbę diagnozowania obszarów niedostatku należy oceniać w kategorii przedsięwzięć społecznie użytecznych i oczekiwanych na rynku wydawniczym.

Recenzowana praca wzbogaca rynek wydawniczy o kolejną cenną pozycję zawierającą diagnozę wybranych kwestii społecznych w czasie trwania polskiej zmiany systemowej. Z uwagi na rozległy zakres prezentowanej problematyki, w tym także zagadnień dość marginalnie dotychczas traktowanych w opracowaniach naukowych – spełnia przynajmniej trzy funkcje: naukową, dydaktyczną i praktyczną. Może być wykorzystywana dla analiz porównawczych w kolejnych badaniach podejmowanych nad kwestiami społecznymi we współczesnej Polsce, jako pomoc dydaktyczna dla studentów kierunków humanistycznych (budowanie warsztatu badawczego, analizowanie szczegółowych kwestii) oraz jako doskonałe źródło informacji o potencjalnych źródłach deficytów socjalnych oraz wychowawczych dla pedagogów, wychowawców i służb społecznych – odpowiedzialnych za budowanie przyjaznej przestrzeni życiowej dzieci i młodzieży.

Elżbieta Trafiałek